

УДК 342.31(477)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РУЙНУВАННЯ ДЕРЖАВИ-НАЦІЇ**Олександр Старіш**

*Львівський національний університет імені Івана Франка
філософський факультет, кафедра політології,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: AlexStarish@gmail.com*

Здійснено спробу осмислити феномен глобалізації через призму феномену інформації та комунікації. Прогнозується вплив глобалізації на стабільність держави-нації.

Ключові слова: глобалізація інформація, постійність, держава-нація, національне законодавство.

Серед сучасних досліджень практично немає спеціальних наукових праць, які безпосередньо торкаються зазначеної теми. Однак багато авторів, котрі вивчали цю проблематику, так чи інакше торкалися питання взаємозв'язку та взаємовпливу глобалізації й різних об'єктів і суб'єктів державного та наддержавного рівнів. Складність дослідженні самого феномену глобалізації й усіх похідних цього загальноцивілізаційного процесу полягає в тім, що:

- 1) глобалізація у форматі історії є молодим феноменом;
- 2) сам феномен має відверто міждисциплінарний відносно традиційних наук характер.

Тому, незважаючи на певну кількість публікацій з окремих аспектів проблеми, ще недостатньо розвідок, котрі дали б змогу детальніше осмислити не лише саме явище, у вигляді самостійного феномену, а й його роль у трансформації держави-нації та міждержавних відносин.

Видатний учений В. Вернадський писав: «...Правильно було б з геохімічного погляду виокремити людство від інших живих істот, оскільки зі створенням культурного людства до геохімічних явищ увійшов абсолютно новий дієвий фактор, значення якого зростає з кожним десятиліттям. Перша його межа... полягає в темпі його значення, що постійно збільшується, швидкість процесу є абсолютно винятковою в земній історії» [1, с. 8]. Виявлений ученим чинник став повною мірою підтверджуватися, зі середини ХХ ст. – з появою напівпровідникових технологій і створюваних на їхній основі інформаційно-комунікаційних технологій. Після цього побутувала думка: «Формально на людство можна дивитися як на інформаційну систему, що складається з елементів-людей, між котрими існує інформаційна взаємодія... Формально мозок окремої людини можна розглядати як інформаційну самонавчальну систему, що складається з елементів-нейронів, між котрими існує інформаційна взаємодія. При цьому елементи систем іноді гинуть, іноді народжуються, і те й інше спричиняє зміну інформаційних зв'язків» [19, с. 213]. Тотальне ж насичення біосфери телекомунікаційними системами призвело до того, що «симбіоз людини з інформаційними мережами постає новим етапом еволюції цивілізації, коли інфраструктура телекомунікаційних систем пронизує біосферу за всіма рівнями ієрархії організації речовини всесвіту, охоплюючи кожну людину» [10, с. 53].

Отже, Н. Вінер резюмує: «Реальність може й повинна бути пояснена насамперед у термінах інформації та комунікації» [2, с. 87].

Дотримуючись такої думки і враховуючи, що: «Всесвіт - система, фундаментом існування-функціонування якої є діалектична єдність матеріальних коренів інформації й інформаційних коренів матерії» [15, с. 52], тобто виходячи із взаємозумовленості цивілізаційного й інформаційного процесів, Д. Робертсон висунув формулу: «Цивілізація – це інформація» [12, с. 25]. І на початку III тисячоліття можна констатувати: формування ойкумени завершено [6, 14]. Основою - фундаментом такого постулату стала тотальна глобалізація телекомунікаційних систем систем управління держав що дало змогу сконцентрувати технології управління всіма видами ресурсів біосфери, у тому числі створені цивілізацією, в інформаційних центрах.

Відтак, середовище існування цивілізації можна визначити як інформаційнонасичений політичний простір, креатив якого безпосередньо пов'язаний із планетарними процесами. Поглибленню тотальної взаємозалежності кожного елемента всесвіту як системи об'єктивно сприяють і принципово нові виклики сучасності, що створюють реальні передумови для спільної інтегрованої діяльності довільних соціумів цивілізації поверх державних, соціокультурних, етноконфесійних, формально-традиційних «географічно-територіальних матриць» [8, с. 23].

На цьому етапі існування людства найгостріше позначився тотальний процес перерозподілу наявних геополітичних розломів. Надбанням історії стали ялтинсько-гельсінкські домовленості, котрі різко послабили значущість ООН. Постало питання про розробку принципово нових засобів і технологій управління, коли відчуття планомірної втрати владних повноважень можуть констатувати системи управління всіх держав. Руйнування ж соціалістичного табору і, внаслідок цього - соціальної спільноти «советський народ», зумовило потребу переосмислення та з'ясування співвідношення термінів «держава-нація» й «нація-держава» [19].

Фактично головним викликом сучасності постав процес глобалізації [14]. Семантична поліфонія терміна «глобалізація», зокрема в контексті міжнародної ієрархії мовних систем, не дає однозначного його трактування. Відповідно різні й підходи до проблеми, що викристалізувалася. З'явившись на початку 80-х років у надрах світової економічної системи, термін «глобалізація» завдяки «upgrade» телекомунікаційної системи ойкумени почав дифундувати в усі сфери життєдіяльності цивілізації. Попри це, найзагальнішими постали питання:

1. Чи є процес глобалізації історично неминучим або він кимось нав'язаний?
2. Які перспективи держави-нації та цивілізації загалом у контексті процесу глобалізації?

Наприкінці XX ст. поняття «глобалізація» стало невід'ємним атрибутом політичного дискурсу. Усвідомлюючи неоднозначність сприйняття цього терміна й безпосередньо процесу, західні експерти й політики вважали за краще розглядати його невідворотність і благодійність для людства. Ця одностайність західної політичної думки не спостерігалася майже з другої половини XIX ст. – часу відомих дискусій про свободу торгівлі. Ймовірно, «розуміння глобалізації як комплексного геополітичного, гео економічного й геосоціального явища, що здійснює могутній тиск на всі сторони життєдіяльності цивілізації, мало привнести в таке твердження необхідну дозу здорового скепсису» [3]. Сприйняття ж цивілізації загаломі окремої людини у вигляді інформаційної системи дає змогу визначити «глобалізацію» у такий спосіб: глобалізація – це континуально-безперервна трансформація міжсередовищного інформаційного

простору, де переміщується інформація, стимулюючи розвиток нових форм і технологій систем управління.

За цим визначенням, глобалізація передбачає функціонування міжсередовищного інформаційного простору – своєрідної інфраструктури міжрегіональних інформаційних обмінів. Вірогідно, осмислення такого феномену допоможе краще орієнтуватися в період трансформації світоуявлень, коли інтернаціоналізація економіки сприяла виявленню таких політичних наслідків:

– по-перше, внутрішньогалузева кооперація у світовому господарстві об'єктивно підвищила роль наддержавних інституційних утворень у традиційній ієрархії міждержавних відносин і змінила уявлення про суверенітет і національну стратегію розвитку;

– по-друге, формування транснаціональних корпорацій призвело до накопичення транснаціонального капіталу, суперечливого за природою; задовольняючи ситуативні потреби економіки, цей капітал через свій спекулятивний характер здатний збільшувати амплітуду кон'юнктурних коливань, породжуючи національні, регіональні й глобальні фінансові кризи і, як наслідок, здійснюючи колосальний тиск на політичні системи держави-нації;

– по-третє, уявлення про глобалізацію, котрі панують у цей час, ґрунтуються на ринкових інструментах управління суспільно-політичними процесами, до чого багато країн майже не готові, оскільки в них ще не склалися передумови для скорочення функцій держави-нації; там, де деєтатизація має місце, вона відбувається під впливом міжнародних інституцій, що напластовує привнесені глобалізацією суперечності на попередні невирішені проблеми;

– по-четверте, глобалізація зумовила посилення міграційної політики Заходу, практично – цілеспрямованої цивілізаційної селекції.

Означені чинники пришвидшили процес наростання суперечностей між країнами G-7 – світовим Центром і рештою країн – світовою Периферією. Адже в більшості країн, які розвиваються, темпи демографічної динаміки перевищують показники економічного зростання. Так, серйозні проблеми у відносинах між Центром і Периферією спричиняють зміну адресатів отримання капіталів: напередодні Першої світової війни дві третини світових інвестицій спрямовувалися в менш розвинуті країни, а в 90-х роках це співвідношення кардинально змінилося – майже 75 % інвестицій – це внутрішні капіталовкладення країн розвинутих демократій. Фактично після Другої світової війни у міжнародних відносинах майже синхронно діяли два процеси:

1) Унаслідок перехресних інвестицій та упродовження інновацій менеджменту розпочався процес конвергенції країн розвинутих демократій за політичними, економічними і соціальними параметрами;

2) Розпад колоніальних імперій, поширення адаптивних методів управління політичними процесами різко пришвидшили процес нівеляції місця й ролі держави-нації в інформаційному просторі між середовищами – національними інформаційними просторами – перетворилися на каталізатори процесу глобалізації.

Потужний імпульс глобалізації – вдосконалення телекомунікацій: контакти між соціумами окремих регіонів стали доступніші для більшості населення. Нині цей процес тільки набуває сили, охоплюючи понад 60 держав, які утворили ЄС, НАФТА, АТЕС, АСЕАН. Очевидно, процес глобалізації залучає нових учасників і охоплює майже усі сфери життєдіяльності цивілізації, але водночас зміцнюються сили, що протидіють цьому

процесу в його теперішній формі, – принцип Ле Шательє-Брауна працює на всіх рівнях організації всесвіту.

Біполярна система управління, що склалася на підставі ялтинсько-потсдамських угод після 1945 р., при всій її недосконалоості внесла у розвиток світу елементи прогнозованості процесів сполучення інтересів і окремих країн, і регіонів. Цивілізаційний кондомініум під патронатом СРСР-США дав можливість утримувати під контролем руйнівні сили й тенденції різного походження, оскільки:

- військово-політичний поділ світу на два протиборчі табори перешкодив відкритому вияву природної невідповідності економічних інтересів усередині кожного із цих угруповань (США–Західна Європа–Японія й держави соціалістичного табору) і спричинив загрозу конфронтації між наддержавами через розгалужену систему периферійних горизонтальних зв'язків-союзів, що послаблювало регіональні напруження;

- відносно стабільна світова ситуація стимулювала певне вирівнювання у світовій політико-інституційній сфері: авторитарні режими, нездатні вирішувати нагальні економічні проблеми всередині власних країн, були вимушені погоджуватися з трансформацією структури влади, роблячи її адаптивнішою до інтересів основних соціально-політичних сил країни;

- визначилася диверсифікація полюсів економічного зростання: у 50–80-х роках ХХ ст. вона охопила багато країн, а до кінця цього періоду окремі з них стали претендувати на місце середкраїн перехідного типу (Бразилія, Індія, Венесуела, Аргентина, Нігерія, Єгипет), що означало розшарування Периферії та виникнення самостійного політичного простору;

- відновлення життєздатності держав Західної Європи після 1945 року та утворення нових центрів зростання – Індії та Китаю – заклали фундамент переходу від біполярної системи управління до багатополярної.

Відмовлення від підпорядкування економіки політичному началу, визнання політичними елітами капіталістичної моделі оптимального соціально-економічного формату зробили світ лише одноріднішим, аніж раніше. Ідея «кінця історії» і споріднені їй теорії відобразили новий психологічний стан не тільки політичних еліт, а й широких верств населення в багатьох країнах. Як і наприкінці 50-х років, видавалося, що відносна однотипність-стандартність суспільного ладу може сприяти усуненню убогості й бідності, залагоджуванню економічної нерівності у світовому господарстві внаслідок залучення до процесу відтворення раніше незадіяних ресурсів. Однак уявлення про світ як про однорідний соціально-економічний простір, котрий рухається завдяки єдиній мотивації та регулюється загальнолюдськими цінностями, виявилось очевидним спрощенням[17]. Імовірно, воно було пов'язане з тим, що:

1. Перехід до структурно й функціонально розвинутої системи політичного представництва у багатьох регіонах тільки розпочинався, і підсумки експорту демократії переважно ще не мали визначеності.

2. У країнах, які розвиваються, демократизація політичного життя тісно переплелася з відродженням вічних цивілізаційних цінностей, які відіграють роль духовного фундаменту невідомого поліетноконфесійного суспільства, що містить численні небезпеки. Неготовність сталої традиційної культури як персональної, так і масової свідомості до цінностей та інститутів західного типу зумовили несприйняття модернізації як такої. З високим ступенем вірогідності можна стверджувати: процес конвергенції, каталізований колапсом соціалістичного табору, майже завершився і

виник процес дивергенції – вектор розвитку Центру і вектор розвитку Периферії почали розходитись.

Як засвідчує розпад соціалістичного табору, нині у світі є впливові сили, що прагнуть зберегти однополюсну систему управління, тобто замінити горизонтальні зв'язки принципами вертикальної підпорядкованості. Подібні бажання неминуче призведуть до зіткнення інтересів різних економічних і, внаслідок цього – політичних груп і на регіональному, і на глобальному рівнях. Отже, «оптимістичний» сценарій майбутнього світоустрою, за Ф. Фукуямою, – «кінець історії» [20, с. 37] – не відображає реальної перспективи.

У запропонованому контексті глобалізація постає як діалектичний і суперечливий процес, що формується і визначається різноспрямованими векторами-тенденціями. Нелінійність цього процесу породила зовні парадоксальне пояснення: на початку III тисячоліття глобалізація реалізує свій потенціал через регіоналізацію, тобто через децентралізацію реальної влади світової системи управління й подальше підвищення життєздатності складових, які становлять міжсередовищний інформаційний простір як політичних, так і економічних утворень. У такому ракурсі проблема співвідношення «глобалізація-регіоналізація» осмислюється в працях середини 90-х років, присвячених новому «глобальному парадоксу» [14].

Вірогідно, геополітична суть «глобального парадоксу» полягає в тому, що постійно виникають і відтворюються безперервні суперечності між двома фундаментальними підставами світобудови – принципом політичного суверенітету й принципом універсалізації існування людини. Це логічно впливає з інтернаціоналізації глобальних процесів. Спроба теоретично вирішити подібне протиріччя відтворилася в концепції «обмеженого суверенітету», однак, як засвідчує досвід війн СРСР у Чехословаччині (1968) і в Афганістані (1979), США – в Югославії (1999), в Афганістані (2001) і в Іраку (2003), обмежений суверенітет не усуває причини, котрі становлять основу конфлікту. Ймовірно, витоки «обмеженого суверенітету» ґрунтуються на прагненні світових політичних еліт вирішити власні проблеми, виносячи за дужки руйнівні наслідки процесу, що втягує в непередбачуваний колообіг суміжні й географічно віддалені держави-нації. Власне, у другій половині 80-х років виявилася концептуальна неспроможність системи, описаної Л. Ерхардом, господарство, що «примусово направляється» [17, с. 31].

Системна криза соціалізму затьмарила на якийсь час структурні проблеми організації суспільств на Заході: реалістичний аналіз західного компонента світової системи поступився місцем настроям публіцистичного оптимізму. Одним із його найвиразніших проявів стала реанімація теорій, що трактують майбутнє людства як певний підсумок поступу до нібито еталонної моделі світоустрою. Потрапивши в благодатний ґрунт громадської свідомості, інтелектуальна спрощеність почала розвиватися за законами власної логіки, не пов'язаної з реаліями кінця XX ст. Ситуативно оновлена теорія модернізації на межі 50-60-х років фактично не враховувала такі основні для функціонування світової системи процеси та явища:

- катастрофічну відмінність між рівнями розвитку Центру і Периферії;
- неконтрольовані системами управління масові міграційні потоки глобального характеру;
- криміналізацію товарних і фінансових операцій;
- деградацію середовища проживання, яка охопила обширі простори; але оновлена теорія була сприйнята й засвоєна західними елітами, що реально вплинуло на

парадигму сприйняття проблем глобального рівня, отже, і на політику систем управління світових лідерів.

Супутній результат ейфорії настроїв у країнах розвинутих демократій – це також відтворення економічних теорій, котрі трактували шлях у краще майбутнє як процес оволодіння технічними навичками організації ринкового господарства, що неодмінно супроводжується спонтанним становленням системи представницької демократії. Проте, наприклад, досвід пострадянських країн свідчить, що нерозуміння реального стану речей, суті й сенсу глобалізації, некритичне ставлення до теорій саморегуляції та самоорганізації ринку здатне викликати дисбаланс у світовій економічній системі, який за схемою ланцюгової реакції руйнує національні утворення й на рівні систем управління поглинає одну країну за іншою.

Нині стає очевидним, що криза глобалізації – інтернаціоналізація політичних, економічних і соціальних національних систем і світової системи загалом – виникає не лише через суперечності геоекономічного характеру. Існують конфлікти, які виникають під впливом політичних еліт країн розвинутих демократій щодо інших держав членів світової спільноти. Прикладом може бути виокремлення у світовій системі так званих країн-ізгоїв: Ірану, Сирії, Лівії, Іраку, КНДР, Югославії, Куби. Вочевидь, формування списку країн-ізгоїв доцільно зарахувати до першої половини 80-х років, коли після декількох відчутних невдач у світовій політиці виявилось прагнення США подолати внутрішню етично-психологічну кризу, своєрідний «комплекс поразки», за допомогою неоконсервативних ідейних установок, що припускали, зокрема, агресивні і не тільки інформаційні дії в зовнішньому середовищі. Іранська революція, подальший полон американських громадян у цій країні «підказали» тривіальну формулу консолідації американського суспільства: категоричне неприйняття ісламського фундаменталізму через припинення всіляких спроб поширення неамериканських цінностей на суміжних територіях, зону «життєво важливих інтересів США». І цілком зрозуміло, що належність держав, зачислених до групи «знедолених», регіону Близького і Середнього Сходу, не випадкова.

Процес дезінтеграції Югославії, хоча і в опосередкованому вигляді, додав конституюванню списку ізгоїв новий імпульс. І, найімовірніше, дії США стосовно Югославії ґрунтувалися на таких геополітичних мотиваціях:

1. Виявилось активне прагнення Німеччини, яка об'єдналася, відновити втрачені «історичні» позиції в Південно-Східній Європі. Установки максималізму нової Німеччини не зовсім уклалися в традиційно консервативне сприйняття балканської ситуації адміністрацією США, що, виступала, принаймні формально, за збереження політичної цілісності Югославії за умови демократизації її суспільства й заперечувала односторонні дії Словенії та Хорватії. Коли ж розпад відбувся і став набувати чітко окреслених контурів переходу до громадянської війни, перед Заходом постала проблема збереження своїх геополітичних позицій на Балканах. Реалізація цієї стратегії логічно вкладалася в ініціативи блоку НАТО, тим паче, що діяльність універсальних міжнародних організацій на чолі з ООН виявилася неприйнятною для США.

2. Використання регіональних воєнно-політичних структур на Балканах було пов'язане з тією обставиною, що після закінчення «холодної» війни й розпаду Організації Варшавського Договору перед США і Заходом об'єктивно постало завдання підтвердження легітимності НАТО у нових геополітичних реаліях. Очевидно, події в регіоні, безпосередньо прилеглому до території країн Північноатлантичного

альянсу, виявились реальним приводом аби виправдати існування дорогого воєнно-політичного блоку;

3. Світова енергетична криза, що періодично проявляється, постійно каталізує процеси, які спрямовані на захоплення тих регіонів Землі, де природні ресурси ще не виснажені життєдіяльністю людини.

Наслідки воєнних дій Заходу і насамперед США, починаючи з 1991 р., у контексті глобалізації однозначно мають континуально-негативну політичну перспективу цивілізації, основними складовими якої є:

1. Обмежена ефективність новітніх військово-технічних засобів у боротьбі із супротивником, який має морально й функціонально застарілі системи захисту. Отже, знову постає питання про мілітаризацію політики, тобто зміщення технологій сполучення інтересів до силових рішень;

2. «Дії США на межі тисячоліть піддали серйозному випробуванню процес глобалізації і всю систему міжнародних договорів як політико-правовий каркас інтернаціоналізації» [3], що є значущим для цивілізації – у складній ситуації опинився процес нерозповсюдження ядерної зброї;

3. Незатухаючі на міжнародній арені – майже на всій земній кулі – бойові дії США впродовж 1991-2010 рр. примусили звернути увагу на серйозну кризу системи управління на Заході. І «питання про те, хто контролюватиме в такому недосконалому світі самозваного суддю у сфері моралі й гуманності, якщо це не може зробити ООН унаслідок її власного стану, який часто можна охарактеризувати як параліч, потрібно залишити відкритим» [4, с. 19]. Відсутність бачення реального формату проблем і геополітичної перспективи в політичних еліт країн розвинутих демократій – одна з основних причин недостатньо чіткого уявлення про можливі наслідки силових акцій, у якій би частині світу вони не відбувалися. Імовірно, локальні й регіональні вогнища конфліктного розвитку, що самовідтворюються, мають тенденцію до поширення на суміжні простори та взаємопов'язані з демографічними, національними й етнонаціональними, конфесійними й етноконфесійними суперечностями, що дестабілюють усю систему сучасної світобудови;

4. Ці події свідчать, що стабільна система безпеки, у якій обов'язково необхідно враховувати базові інтереси сторін, котрі конфліктують, має будуватися не під заступництвом регіональних воєнно-політичних блоків, а на засадах взаємних відповідальності та зобов'язань. Гарантом подібної відповідальності можуть бути тільки ті інститути, які відображають усе різноманіття інтересів світової спільноти. Утворенню нової світової політичної системи найбільше відповідає світолад, що визнає єдність долі цивілізації, підтримується історичним компромісом між усіма учасниками світового політичного процесу й спирається на загальновизнаний авторитет міжнародної організації;

5. Глобалізація у сфері політичних відносин – процес повсюдного становлення інститутів політичного представництва, механізмів і технологій внутрішнього та зовнішнього вирішення конфліктів, який повинен ґрунтуватися на політичному компромісі. Спроби силового втручання у багатофакторні, а тим паче, історично застарілі конфлікти, бумерангом повернуться до агресора. Причому резонансна хвиля може набувати різного вигляду – міжнародного тероризму, посилення міграційних потоків у промислово розвинені країни, інтенсифікації торгівлі зброєю і под. Незважаючи на це, процес формування сучасних міжнародних політичних інститутів має впливових супротивників усередині країн, що розвиваються. Зниженню потенціалу конфліктності активно

перешкоджають політичні еліти, котрі зацікавлені у збереженні культурного розколу в композитному суспільстві й для котрих внутрішні війни—єдиний засіб збереження домінуючого становища. Глобалізація припускає змістовну демократизацію внутрішнього життя в тих країнах, де через історичні обставини інститути політичного представництва не мали можливості відтворюватися. Набуваючи стійкої динаміки розвитку й взаємодіючи один з одним, сучасні інститути виробляють технології вирішення конфліктів на компромісній основі, залучаючи до цього процесу нові суспільства й держави. При цьому уніфікація внутрішнього інформаційного простору держави-нації каталізує процес розвитку згоди і в міждержавних відносинах. Імовірно, починає формуватися така світова політична система, у якій на позиції лідера можуть висуватися держави не за параметрами свого воєнного потенціалу, а за здатністю стати моральними лідерами світової спільноти, упроваджувати етичні стандарти в міжнародні відносини. Проте більшість дослідників уявляє глобалізацію як своєрідний універсальний процес, що не зворотно й поступально підпорядковує Периферію законам свого розвитку. Очевидно, що таке уявлення про глобалізацію не враховує цілий комплекс чинників, що структурують соціуми, наприклад, національні моделі демографічного відтворення, культурно-освітній капітал населення чи життєздатний потенціал суспільства. Проявляючись у різних комбінаціях, ці якісні параметри формують здатність держави-нації ефективно реагувати на транснаціональні аспекти — виклики сучасності, джерела яких знаходяться поза територіями національних держав. Глобалізація й супутні їй природні процеси випробовують на міцність і адаптивність традиційні моделі поведінки, а також укорінені в масовій свідомості ціннісні орієнтири й забобони. Отже, реакція на виклики глобалізації має включати корекцію наявних у суспільстві пріоритетів: модернізацію системи освіти, раціоналізацію моделей накопичення й споживання, удосконалення систем і технологій управління процесами сполучення відносин соціуму й держави.

При цьому сам процес глобалізації зазнає відповідної трансформації під впливом параметричних станів: деградації середовища існування, некерованих демографічних процесів і прогресуючого навантаження на ресурсний потенціал Землі. Внутрішні обмеження глобалізації виникають з основної суперечності, що управляє взаємозв'язком демографічних процесів і потенціалом життєздатності суспільств. Найпристосованіші співтовариства завдяки наявності висококваліфікованої праці, що дає можливість змінювати профіль діяльності й стимулюючий творчий пошук до викликів сучасності, живуть за законами нуклеарної сім'ї і простого демографічного відтворення. Водночас суспільства, які внутрішньо не готові до природних змін, відтворюються за розширеною експонентою. Глобалізація, насичуючи комунікаційні зв'язки між соціумами й державами, допускає гармонійне співіснування народів, оскільки передбачуваність світового порядку залежить від стійкого розвитку кожного суспільства окремо й кожного члена такого суспільства загалом. Тому сталий розвиток доцільно розглядати у вигляді поступу до суспільства, що становить тріаду— повний (самодостатній) цикл загальнонаціонального відтворення, розвинене громадянське суспільство й зрілу систему політичного представництва, що в максимально можливому ступені відображає та реалізовує інтереси власного суспільства.

Рух світової системи до стану інституціоналізованої демократії — космополітократії — міг би пом'якшувати геополітичні напруження й міжблокові конфлікти, спричинені ними. Там, де вони мають історичний характер, необхідно створювати дієві механізми й виробляти технології безконфліктного компромісного їх

вирішення. Спроби ж нав'язувати політичну гегемонію під приводом «загальнолюдських цінностей» і/або наділяти окремі країни статусом «знедолених» не сприяють стабілізації, створюючи додаткові джерела напруження. Йдеться про посилення впливу на традиційні чинники – ресурси Землі й неконтрольована міграція населення в міста з перетворенням їх на центр шонайгостріших економічних і соціальних проблем.

Накопичений емпіричний матеріал підводить науку до проблемно-теоретичного осмислення нових явищ і тенденцій у світовому розвитку, ґрунтованих і виявлених на основі ноосферної парадигми інформації та теорії відкритих систем. Розроблення й опис загальної моделі глобалізації дають змогу простежити суперечність процесів, що відбуваються, усвідомити дію законів природи в еволюції цивілізації як системи вищого рівня організації всесвіту. Тобто – сприйняти-відчути взаємозв'язок минулого, сьогодення й майбутнього, провести сполучення й виявити континуальний взаємозв'язок ситуативних подій і прогностичних тенденцій, чия каузальність зумовлена ходом історії. Відтак за Б. Баді, «глобалізація – це історичний процес, що розвивається впродовж багатьох століть» [5].

І відповідь на запитання: «Чи є процес глобалізації історично неминучим явищем, чи він кимось нав'язаний?» цілком обґрунтовано можна синтезувати з прогностичним ученням про ноосферу академіка В. Вернадського й поглядів незаамериканізованих дослідників, котрі прямо чи опосередковано вказують на те, що процес глобалізації фактично зумовлений появою людини.

У пошуках відповіді інколи суперечливих поглядів на запитання: «Які перспективи цивілізації в контексті процесу глобалізації?» – доцільно акцентувати на такому. З метою досягнення максимально наближеного до реального стану цивілізації на сучасному етапі розвитку полеміка, ймовірно, має відбуватись у інформаційній площині, охоплюючи її філософську складову. Розроблення й масове впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем привело до можливості управління не тільки матеріальними ресурсами біосфери, а й громадською свідомістю. Отже, трансльований інформаційний масив має нести не стільки конкретно-ситуативний потенціал комунікатора, скільки науково вивірений. А сприйняття природного процесу глобалізації крізь призму американізації світової політики й економіки – суть необ'єктивного підходу до історичного процесу. Відповідно переддень колапсу світового гегемона не є підставою стверджувати, що процес глобалізації суть ситуація. В історії цивілізації ще ніколи не існувало ситуації такої глибокої взаємозалежності держав із різним рівнем розвитку. Колапс одного з елементів такої системи не є підставою заявляти про колапс самої системи. Очевидно, інформаційна вразливість довільної держави-нації значною мірою залежить від вирішення проблеми управління трансформацією громадської свідомості, виробництва національних інформаційних ресурсів, а невирішеність цих завдань створює умови для інформаційної експансії країн розвинутих демократій. Отже, у контексті наростання глобалізації новими політичними чинниками, котрі безпосередньо впливають на інформаційно-психологічну безпеку особистості й соціуму держави-нації, доцільно вважати:

- зміну геополітичної обстановки внаслідок радикальних трансформацій у різних регіонах світу і формування нових національних інтересів;
- становлення державності на засадах принципів інформаційної прозорості (вона ж – джерело інформаційної уразливості);
- фундаментальну зміну під внутрішніми і зовнішніми інформаційними впливами державного управління системою ідеологічної сфери країни;

– інформаційну експансію країн розвинутих демократій, що здійснюють глобальну інформаційно-пропагандистську дію з метою поширення світогляду, політичних і духовних цінностей та ідеалів західного світу;

– поглиблення міжнародної співпраці на основі максимальної відвертості – інформаційної уразливості – сторін. Учений Є. Макаренко констатує: «Проблеми глобальної безпеки займають особливе місце в структурі міжнародної інформаційної політики, вони визначають суперечності сучасного етапу міжнародного розвитку, які досягли такого напруження, що можуть поставити під загрозу забезпечення світового порядку, реалізацію стратегій глобального інформаційного суспільства, навіть саме існування цивілізації» [9].

Як чинник міжнародних відносин, вплив котрого має універсальний характер, глобальна безпека вимагає не тільки перегляду принципів функціонування міжнародних і національних інституцій з безпеки, а й урахування в доктринах інформаційної складової міжнародної співпраці. Отже, теперішню фазу становлення ноосфери Е. Тоффлер охарактеризував у вигляді інфосфери, адже внаслідок тотального впровадження телекомунікаційних систем, які утворюють інформаційно-комунікаційну архітектуру ойкумени, й реалізується процес розвитку.

Наступним етапом розвитку й розуміння середовища комунікації самостійних соціумів і цивілізації загалом стає усвідомлення необхідності:

– систематизувати інформаційні простори й середовища циркуляції інформації;

– застосовувати не термін «інфосфера», а «міжсередовищний інформаційний простір», наголошуючи не тільки на значенні інформації як самостійного феномену, а й зазначаючи, що формування і взаємовплив різних соціальних середовищ – національних держав та їхніх народів як носіїв певної ментальності – нині завдяки процесу глобалізації піднято на принципово новий рівень.

Відповідно, можна дійти таких висновків:

1. Проблема формування інформаційного суспільства у вигляді соціуму окремої держави-нації та цивілізації загалом на початку третього тисячоліття досягла ситуативно-історичного піку. Несанкціонована поява принципово нових інформаційних просторів і середовищ циркуляції інформації порушила питання керованості інформаційними процесами – фактично проблему інформаційної безпеки держави – основу всієї внутрішньої та зовнішньої політики не лише світових лідерів, а й довільної держави-нації в принципі, причому незалежно від науково-технічного рівня розвитку держави. Незалежно тому, що міжсередовищний інформаційний простір практично нівелює вплив правової бази – конституції держави на власний соціум, отже, руйнує просторово-часову оболонку правового простору держави-нації. Тотальна взаємозалежність усіх соціумів потребує від цивілізації концептуального вирішення проблеми управління існування самої цивілізації;

2. Лідерство США у сфері інформаційних технологій у контексті політичного цугцвангу не тільки не дає підстави покладатися на світового лідера, а й фактично примушує решту членів ойкумени – учасників світового політичного процесу – задуматися над місцем і роллю власної держави-нації в процесі глобалізації, відтак – і над потенційними наслідками, які спричинить тотальна інформатизація для існування держави-нації;

3. Наявні системи інформаційного контролю, у тому числі систему «Echelon», не дають змоги об'єктивно й адекватно сприймати інформаційні потоки, що циркулюють в ойкумені. А технології сполучення інтересів цивілізації, які запропонували світу США:

«Морський ангел» (1991), «Грім у пустелі» (1993), «Спільні зусилля» (1996), «Лисиця в пустелі» (1998), «Союзна сила» (1999), «Розплата» (2001), «Шок і трепет» (2003), на тлі транснаціональних інформаційних операцій: «Коров'ячий сказ», «Проблема-2000», «Пташиний грип», «Свинячий грип», «Ебола», створюють відповідні умови для роздумів про долю і можливий формат держави-нації як такої.

Список використаної літератури

1. *Вернадский В. И.* Труды по геохимии / Отв. ред. д-р геол.-мин. наук, проф. А. А. Ярошевский. – М.: Наука, 1994.
2. *Винер Н.* Кибернетика и общество // Под общ. ред. Э. Я. Кульмана. – М.: Иностранная литература, 1958.
3. *Володин А. Г., Широков Г. К.* Глобализация: истоки, тенденции, перспективы. – Режим доступа: <http://www.politstudies.ru/fulltext/1999/5/8.htm>.
4. *Гастейгер К.* Основные черты будущей мировой политики // Международная политика. – 1999. – № 8.
5. Глобализация: взгляд с периферии. – Режим доступа: <http://aht.org>.
6. *Дайзард У.* Наступление информационного века. – М., 2001.
7. *Домарев В. В.* Інформаційна безпека як складова частина національної безпеки України. – Режим доступа: [//www.domarev.kiev.ua](http://www.domarev.kiev.ua).
8. *Костинский Г. Д.* Географическая матрица пространственности // Известия РАН, Сер. Географическая. – 1997. – № 5.
9. *Макаренко С. А.* Політичні доктрини глобальної інформаційної безпеки. – Режим доступа: http://domarev.com.ua/fo/makarenko_18.htm.
10. *Naisbitt J.* GlobalParadox. – New-York, 1995.
11. *Рассторгуев С. П.* Философия информационной войны. – М., 2000.
12. *Репин В. С.* Молекулярная информация: миф или реальность? // НГ-наука. – 2001. – № 6 (42).
13. *Робертсон Д. С.* Информационная революция и технология. Реферативный сб. // ИНИОН РАН. – М., 1993.
14. *Старіш О. Г.* Інформаційний вимір цивілізації. – Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – К., 2010. – Вип. 3, с. 168-176.
15. *Старіш А. Г.* Глобализация: ретро и перспективы // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 48. – Част. I. – К.: ІМВ, 2004.
16. *Старіш А. Г.* Философия информации. – Симферополь: Таврия, 2004.
17. *Стоуньер Т.* Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. – М.: ЭРИС, 2002.
18. *Эрхард Л.* Благосостояние для всех. – М., 1990.
19. *Stepan A.* Ukraine: Improbable democratic «nation-state» but possible democratic «state-nation»? // Post-Soviet affairs. – Columbia, 2005. – N 4.
20. *Fukuyama Fr.* The End of History and the Last Man. – New-York: Free Press, 1992.

GLOBALIZATION AS A FACTOR OF DESTRUCTION OF NATION-STATE**Olexandr Starish**

*Lviv National University named after Ivan Franko
Institute of Philosophy, Department of Political Science,
Str. Universytetska, 1, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: AlexStarish@gmail.com*

The attempt to grasp the meaning of globalization phenomena through prism of information and communication phenomena. Prognosis of globalization influence on the state-nation stability have been done.

Keywords: globalization, information, state-nation stability, of national the low.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР РАЗРУШЕНИЯ ГОСУДАРСТВА-НАЦИИ**Александр Стариш**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра политологии,
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина,
e-mail: AlexStarish@gmail.com*

Предпринимается попытка осмыслить феномен глобализации сквозь призму феномена информации и коммуникации. Прогнозируется влияния глобализации на стабильность государства-нации.

Ключевых слова: глобализация, информация, постоянство государство-нация, национальное законодательство.